

Иво РЕНДИК—МИОЧЕВИК

ИНОВАЦИИ ВО МЕТОДИКАТА НА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА НА ФАКУЛТЕТИТЕ

— Пример од Филозофскиот факултет во Задар —

1. Значење на современата методика на наставата по историја

Историчарите се заземаат наставата по историја да го добие местото што ѝ припаѓа во воспитанието и образованието на младите. Меѓутоа, историјата со разни административни мерки сè повеќе се потиснува од училиштата, додека упорните историчари ја продолжуваат својата борба и веќе имаат изготвено наставни планови и програми за наставата по историја за сите четири класа на насоченото образование¹). Но, и кога би се оствариле овие нивни настојувања, сепак тешко може да се поверува дека би се подигнал квалитетот на наставата по историја во училиштата, од проста причина што наставниците во текот на студирањето не се подготвуваат за современа организација на наставниот процес, а тоа е основниот предуслов за „внатрешна“ реформа на училиштето. Секако, чесната борба на историчарите за настава по историја е лимитирана затоа што тие не ги познаваат достигнуќата на психологијата и педагогијата, па не можат научно да го втемелат училишниот предмет во кој се остварува трансфер на нивната наука. Проблемот е уште посложен кога се има предвид дека ниту педагогијата може да развива методика на поединечните предмети — затоа што таа не е способна да суди за содржини што не ѝ припаѓаат²). Според тоа, историчарите ја имаат задачата да

1) Miomir Dašić, Milutin Perović, Hrvoje Matković, „Mesto i položaj nastave istorije u SFRJ u poređenju sa položajem nastave istorije u školskim sistemima evropskih zemalja i SAD“, *Horizontet ehistorise, Horizonti istorije* br. 11, Priština, 1987, стр. 113—147; „Prijedlog nastavnog programa istorije za usmjereno obrazovanje“, во истото списание, стр. 155—167.

2) — Josip Marinković, „Mogućnosti i granice metodike“ во: *Metodika u sastavu znanosti i obrazovanja*, Zbornik, Zagreb, Institut za ped istr. FF u Zagrebu i „Školske novine“, 1986, стр. 33—34.

ја структурираат современата методика на наставата по историја и при тоа да ги искористат извонредните достигнуања на психологијата и педагогијата.

И додека методиките на другите предмети се структурираат како синтетички науки од интердисциплинарен карактер³⁾, методиката на наставата по историја сè уште не е структурирана, па мора да се признае дека таа е на ниско ниво и дека не може да ги подготви идните наставници за поквалитетна работа во училиштата. Методиката на наставата по историја треба да се развие како синтетичка интердисциплинарна наука чија структура би морала да биде составена од:

— методологија на методиката на наставата по историја,

— методики на разни области од наставата по историја (на хронологијата, поимите, методики на другите предмети итн.). Методиката на наставата по историја мора да се поврзе со другите науки:

— со специјалната супстанца како основа (историјата како супстратна наука и другите науки со кои таа денес се поврзува),

— со другите науки (психологија, педагогија, социологија, теорија на информации, теорија на комуникации итн.).

Веќе самиот предлог за структурирање на методиката на наставата по историја зборува за потребата од поинаква, научна подготовка на студентите по историја. Научната втемеленост на нивната идна работа и неопходната креативност се основни предуслови за подигање квалитетот на наставата по историја. Со така подготвени наставници борбата за историја во училиштата ќе биде поуспешна.

Иновациите во високото образование денес се неопходни затоа што нашата методика на наставата по историја во прв ред не е збогатена со достигнуањата на психологијата и педагогијата, но исто така ни со методологијата на историската наука, иако денес сè повеќе се бара да се премине од учење на фактите кон развивање на методолошките вештини⁴⁾. Н. Н. Шољан расправајќи за автентичните иновации во високото образование во Југославија предвидува:

„Дипломското студирање кое денес се занимава со пренесување на веќе застарени знаења ќе се преориентира кон учење на учењето/студирањето и кон учење на истражувањето.“⁵⁾

³⁾ — Зборникот наведен под 2.

⁴⁾ — Gordana Bosanac, *Edukacijski izazov*, Zagreb, NIRO „Školske novine“, 1983, стр. 64.

⁵⁾ — Nikša Nikola Šoljan, „Prema autentičnim inovacijama u visokom obrazovanju u Jugoslaviji“, *Pedagoški rad* br. 9—10, Zagreb 1983, стр. 357—362.

Дури и површниот преглед на положбата на методиката на наставата по историја на нашите факултети зборува за нејзината запоставеност⁶⁾. Во Белград таа како предмет е воведена дури во 1976 година. На повеќето факултети методиката на наставата по историја се совладува преку два теоретски часа седмично во седми семестар, додека вежби, хоспитација и нагледни предавања се реализираат во осмиот семестар. Постојат големи разлики во наставните програми, а скромна е и опременоста со наставни средства и помагаа. На факултетите методика на наставата по историја предаваат истакнати професори, просветни советници и доктори на науки кои обично предаваат друг предмет за кој се специјализирани. Л. Ракиќ смета дека и во вакви скромни услови може да се подобри квалитетот на методиката на наставата по историја на факултетите, но за тоа е потребно:

- да се посвети повеќе внимание на теоретската и практичната работа врз методиката на наставата по историја,

- да се осовремени и подобро да се усклади планот и програмата за методика со планот и програмата за педагошката група предмети,

- да се реорганизираат практичните вежби на студентите и да се продолжат со темелна анализа на нагледните предавања,

- да се задолжат студентите да ја следат основната литература од овој предмет,

- да се изработи современ прирачник за методика на наставата по историја,

- теоретскиот дел од наставата да се изведува во добро опремена специјализирана училишта⁷⁾.

Покрај веќе наведеното, загрижува и фактот дека на нашите факултети е речиси невозможно да се постигне степен на магистер и доктор по методика на настава по историја, додека за другите предмети тоа е сосема нормална работа (на пр. за методиката на книжевното воспитание и образование). Патем напоменувам дека Просветниот совет на Хрватска неодамна изнесе многу охрабрувачки ставови што се однесуваат на методиката. Во тие ставови на факултетите им се препорува да „овозможат стекнување на научен степен на магистериумите и докторатите по методика на соодветната наставна област, односно да овозможат развој на методиката како синтетичка (интердисциплинарна) научна дисциплина“⁸⁾.

⁶⁾ — Lazar Rakić, „Metodika nastave povijesti na filozofskim fakultetima u našoj zemlji“, *Nastava povijesti* br. 3, Zagreb 1979, стр. 173—176

⁷⁾ — Lazar Rakić, наведеното дело, стр. 175.

⁸⁾ — Vjesnik republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu, god. VII br. 1, Zagreb 1987, стр. 18—20.

Од денешнава дискусија јасно произлегува дека мораме со низа иновации да ја збогатиме методиката на наставата по историја на факултетите, доколку сакаме таа навистина да стане наука.

2. Наставен план и програма за методиката на наставата по историја на Филозофскиот факултет во Задар

На Филозофскиот факултет во Задар методиката на наставата по историја се изучува четири семестри (во трета и четврта година). До оваа година наставата се одвиваше според овој план:

— V семестар: 1 час седмично (предавања и семинари)

— VI семестар: 2 часа седмично предавања и семинари и 1 час вежби

— VII семестар: 1 час предавања и 4 часа вежби

— VIII семестар: 1 час предавања и 4 часа вежби седмично и уште 60 часа хоспитирање со нагледни предавања.

За две години треба да се одржат вкупно 168 часа (предавања, 22 семинари, 48 вежби и 60 хоспитации со нагледни предавања).

И овој краток преглед сведочи за тоа дека на Филозофскиот факултет во Задар методиката на наставата по историја е добро застапена. Напоменувам дека во рамките на заедничките програмски основи добро се застапени и другите предмети важни за подготовката на наставникот. Според наставниот план за 1987/88 година студентите имаат предавања, семинари и вежби по психологија 4 часа во прва и 2 во втора, по општа педагогија 3 часа во втора и 3 во трета, по дидактика 2 часа во трета и 2 часа во четврта и по социологија на воспитанието и образованието 2 часа во четврта година.

Во наставната 1987/88 година дојде до некои измени кои уште повеќе ќе ја зацврстат положбата на методиката на наставата по историја на Задравскиот факултет. Од сега наставата по овој предмет ќе се одвива во тек на две години според следниот план:

— V семестар: 2 часа седмично предавање и 1 час семинар

— VI семестар: 2 часа предавања, 2 часа семинари и 2 часа вежби

— VII семестар: 2 часа семинари и 2 часа вежби

— VIII семестар: 60 часа хоспитација и нагледни предавања.

За две години треба да се одржат вкупно 216 часа (48 предавања, 60 семинари, 48 вежби и 60 хоспитации со нагледни предавања). Во однос на стариот план студентите имаат 48 часа повеќе во текот на двете години.

Уште во наставната 1986/87 година беше воведена и нова програма која предвидува низа значајни иновации, меѓу кои, во прв ред е изучувањето на научната методологија на методиката на наставата по историја што се засновува врз поразвиените методологии на психологијата и педагогијата. Освен тоа, студентите се запознаваат и со можноста за примена на вишите дидактички системи (програмираната и проблемска настава) и на индивидуализацијата на наставата. Значајно место добива и следењето на дидактичкиот експеримент. Студентите се упатуваат во користењето современа литература со што се подготвуваат за перманентно образование. Наставното градиво се совладува преку предавања, вежби и семинари. Семинарите ги надополнуваат предавањата, а на нив студентите учествуваат со свои реферати. Во работата на семинарите е предвидено и учество на други стручњаци. Вежбите го надополнуваат, прошируваат и продлабочуваат градивото. Според макро планот наставните целини се совладуваат како што е прикажано на табела бр. 1.

Табела 1

**МАКРО ПЛАН ЗА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ
МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ЗА III И IV ГОДИНА**

НАСТАВНИ ЦЕЛИНИ	Плани- рано часови	О д т о а			
		Преда- вања	Семи- нари	Вежби	Хоспи- тации
1. Современо историско образование	20	10	10	—	—
2. Планирање и подготовка за настава	10	3	7	—	—
3. Класични облици на работа	46	18	16	12	—
4. Современа настава по историја	80	17	27 ^x	36 ^{xx}	—
5. Стручна практика	60	—	—	—	60
Вкупно часови во III и IV г.	216	48	60	48	60

Целините под 1, 2, 3 и 4 се совладуваат во III година

^x — 3 часа во III година, а 24 часа во IV година

^{xx} — 12 часа во III година и 24 часа во IV година

На 48-те часа предавања во III година се совладуваат следните наставни единици:

1. Современо историско образование

- Современа методика на наставата по историја
- Структурирање на методиката на наставата по историја
- Дидактичката комуникација и современата историска наука

— Улогата на наставата по историја во поврзувањето на предметите

- Наставата по историја во основните училишта
- Наставата по историја во насоченото образование
- Наставата по историја во другите земји
- Методиката на наставата по историја на нашите факултети

2. Планирање и подготовка за настава

- Планирање во наставата по историја
- Подготовка на наставникот
- Стручно усовршување на наставникот

3. Класни облици на работа

- Формирање поими
- Историско мислење
- Усмено излагање
- Локализација на историските појави и работа со историска карта

- Нагледност во наставата по историја
- Изучување на хронологијата
- Користење книжевни и уметнички дела
- Работа со историски извори
- Проучување на историографијата
- Разгранет учебник
- Актуелизација
- Традиционални дидактички системи (предавачка, предавачко-демонстративна, катехетичка и маеутичка настава)
- Егземпларна и еуристичка настава
- Типови на час по историја
- Самостојна работа на ученикот
- Воннаставна работа
- Наставни средства и помагала

4. Современа настава по историја

- Современата теорија на учењето во наставата по историја
- Програмирана настава по историја
- Проблемска настава по историја
- Вреднување на резултатите и тестирање
- Флексибилна диференцијација

- Методологија на научните истражувања
- Развој на историското мислење
- Преглед на литература

Како што е веќе речено, семинарите и вежбите ги надополнуваат предавањата. Стручната практика се реализира во облик на хоспитации во текот на кои студентите се запознаваат со организацијата на основното и средното училиште, а со помош на методичарот и на менторот подготвуваат опитни и нагледни предавања. Секој студент треба да одржи по две опитни и по едно нагледно предавање во основно и во средно училиште. Напоменувам дека во работата со студентите освен методичарот учествува и еден ментор од основно и два од средно училиште. Методичарот е доктор по педагогија (специјалист за методика на наставата по историја, историчар по струка), додека ментори се професори по историја со подолго искуство.

3. Иновации во методиката на наставата по историја на Филозофскиот факултет во Задар

Сега во најкратки црти ќе ги опишам иновациите што се воведени во Методиката на наставата по историја на Филозофскиот факултет во Задар⁹⁾.

Веќе реков дека наместо усвојувањето на факти денес сè поактуелно е усвојувањето на методолошки вештини, што би требало да биде основен услов за пренос на знаења. Добро е студентите да се упатат во тоа како наставното градиво може да се збогатува со методологијата на историската наука. Тие мора да бидат подготвени да го запознаат ученикот со историските закони и во наставата да остварат комуникација со јазикот на историската наука¹⁰⁾. Во таа комуникација ќе се усвојуваат поимите и моделите, но учениците ќе се оспособуваат и за теоретски апстракции и за разбирање и вреднување на сопствените и туѓите искази. За ваква нова комуникација студентите се подготвуваат со помош на посебни дидактички материјали какви што имам составено за ученици од прва и втора година на насоченото образование.

⁹⁾ — Корисна литература: Ivo Rendić—Miočević, „Diferencijacija i individualizacija nastave povijesti uz primjenu viših didaktičkih sustava“, *Nastava povijesti* br. 4, Zagreb 1983, стр. 143—156; „Problemska nastava povijesti i fleksibilna diferencijacija učenika“, *Zbornik Problemsko učenje u nastavi*, Loznica 1984, стр. 128—134; „Metodika nastave povijesti pripada povijesnoj znanosti“, *Nastava povijesti* br. 3—4, Zagreb 1984, стр. 127—135, „Znanstvena metodologija u istraživanju povijesnog mišljenja“, *Nastava povijesti* br. 3, Zagreb 1987, стр. 87—101.

¹⁰⁾ — Gordana Bosanac, наведеното дело, стр. 45.

Во наставната практика развивав и програмирана настава по историја која всушност има значенки на проблемска настава затоа што задачите за ученикот се составени врз основа на класификацијата која го претставува историското мислење како структура на специфично поврзани знаења и способности што овозможуваат спознавање на минатото¹¹). Композицијата на наставната единица изгледа вака:

1. куса информација за учебникот
2. упатување на додаток:

>>>>—————>

Историски извор, карта
слика и др.

3. задачи и простор за решенијата
4. повратна информација

Студентите вежбаат врз програмираните скрипти „Историја на Јужните Словени од доселувањето до 16 век“ и „Средновековен свет“. Последнава скрипта се користи при нагледните предавања што ги одржува методичарот. Истовремено се планира дидактички експеримент и со тестови се следат резултатите од работата на учениците.

Освен со програмираната настава студентите се запознаваат и со проблемската настава чија композиција изгледа вака:

1. хипотеза
2. низа задачи кои го третираат градивото што се проучува (литература, извори итн.)
3. аргументација и вреднување на хипотезата

Студентите вежбаат врз материјали за селската buna во Хрватска во 1573 година. На почетокот се поставува хипотеза дека причина за буната е нечовечната постапка на феудалците, но потоа преку проучување на одбраната литература и извори се располага со доволно аргументи за отфрлање на таа хипотеза и за прифаќањето на гледиштето дека економските прилики се причина за буната.

Во работата со студентите големо внимание ѝ се обрнува на методологијата на методиката на наставата по историја која кај нас не е развиена. Врз примерите на дидактички експерименти што последниве години ги организираа во центрите за насочено образование, студентите сфаќаат какви се можности постојат за развој на методологијата на методиката со користењето на развиените методологии на научните истражу-

¹¹) — Ivo Rendić — Miočević, наведеното дело под 9 (1987).

вања на психологијата и педагогијата¹²⁾. Студентите ја запознаваат примената на педагошката статистика во истражувањата на подрачјето на наставата по историја. Во оваа работа тие се запознаваат со начинот на составување тестови и со тоа како врз основа на корелацијата меѓу парните и непарните задачи може да се одреди коефициентот на нивната адекватност. Понатаму, студентите ја пресметуваат аритметичката средина и стандардната девијација врз основа на резултатите од тестот па ги нормализираат з-вредностите и така ги добиваат училишните оценки. Нулта хипотезите ги прифаќаат или ги отфрлаат со помош на т-тест. Сите овие, како и други постапки се наведени во педагошката литература¹³⁾. Исто така, студентите се запознаваат со напртот на педагошкиот експеримент и врз однапред одредени примери¹⁴⁾ дознаваат како се поставуваат истражувачки хипотези, како се одредува насоката на истражувањето и како во експерименталната и контролна група се воведуваат модалитети на експерименталниот фактор. Статистичката постапка на анализата на коваријансата со две варијабли овозможува, врз основ на ф-показателот, да се прифаќаат или да се отфрлаат истражувачките хипотези¹⁵⁾. Конечно, студентите дознаваат како може да се примени факторската анализа во истражувањето на историското мислење¹⁶⁾. Со оваа постапка е докажано дека по примената на „комбинирана“ настава се менува латентната структура и се развиваат елементи на историско мислење (знаење и способности) кои не се примарно поврзани со интелигенцијата, туку се развиваат преку квалитетната настава¹⁷⁾.

На крајот треба да се напомене дека студентите ја запознаваат методичката литература која кај нас е прилично сиромашна, но им е позната на читателите. Тие се упатуваат и на разни стручни списанија што им користат како подлога за составување реферати. Покрај педагошките списанија, во работата со студентите значајно место има нашето стручно списание „Настава по историја“. Големо внимание се обрнува и на проучувањето на наставата по историја во светот, а за таа цел се користат разновидни извештаи. Исто така, студентите ги запознават и учебниците што се користат во другите земји (САД, Италија, СССР итн.).

¹²⁾ — Ivo Rendić — Miočević, наведеното дело под 9 (1987).

¹³⁾ — Vladimir Mužić, *Metodologija pedagoških istraživanja* Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika, 1986

¹⁴⁾ — Ivo Rendić — Miočević, непубликувана докторска теза *Transfere povijesnog znanja u školi*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1987.

¹⁵⁾ — Janez Sagadin, *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1977, I i II dio.

¹⁶⁾ — Ante Fulgosi, *Faktorska analiza*, Zagreb, „Školska knjiga“, 1984, II izdanje.

¹⁷⁾ — Ivo Rendić — Miočević, наведеното дело под 9 (1987)

4. Заклучок

Ако сакаме да се избориме наставата по историја да го добие местото што во училиштата ѝ припаѓа, мораме конечно да ја структурираме методиката на наставата по историја како синтетичка наука од интердисциплинарен карактер. Таквата научно структурирана методика мораат да ја изучуваат студентите по историја на факултетите, затоа што само извонредно подготвените наставници со резултатите од својата работа можат да му укажат на општеството на тоа колку е потребна историјата во воспитанието на младите генерации. Тие мораат да бидат спремни да ги користат достигнуањата на психологијата, на педагогијата и на современата историска наука за да можат успешно да го развиваат историското мислење кај учениците. Сето тоа значи дека студентите мора да се насочат кон учење на учењето и на истражувањето. Со оглед на тоа што мораме да признаеме дека кај нас на факултетите методиката на наставата по историја е запоставена, тешко е да се поверува дека со сегашнава подготовка на идните наставници би можело да се оствари сè што се бара во задачите на наставата по историја.

На задарскиот Филозофски факултет методиката на наставата по историја има видно место, а преку предавањата, семинарите, вежбите и хоспитациите (вкупно 216 часа во III и IV година) студентите се запознаваат со класичните форми на работа и со современата настава по историја, а добиваат и основни знаења од методологијата на методиката. Иновациите со кои се запознаваат студентите се сведуваат на прикажување на усвојувањето методолошки вештини во наставата, запознавање со вишите дидактички системи (програмирана и проблемска настава) и со флексибилната диференцијација, а и на стекнување основни знаења од методологијата (статистика и дидактички експеримент). Секако, овој модел треба да се усовршува, а тоа би можело да се постигне преку соработка со стручњаци од сите наши факултети.

Моја желба е овој краток опис на подготовката на задарските студенти за наставничкиот позив да биде скромен придонес во борбата на историчарите за зачувување и ширење на наставата по историја во училиштата. Таа борба ќе биде успешна само доколку квалитетно и на нов начин ги подготвуваме идните наставници.